

Polinomi

November 17, 2021

$$-x - 2y + z = -1$$

$$x - y - z = -1$$

$$y - z = 0$$

↗

$$AX = B$$

$$\begin{bmatrix} -1 & -2 & 1 \\ 1 & -1 & -1 \\ 0 & 1 & -1 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} x \\ y \\ z \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} -1 \\ -1 \\ 0 \end{bmatrix}$$

$$\begin{bmatrix} -x - 2y + z \\ x - y - z \\ y - z \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} -1 \\ -1 \\ 0 \end{bmatrix}$$

$$A = \begin{bmatrix} -1 & -2 & 1 \\ 1 & -1 & -1 \\ 0 & 1 & -1 \end{bmatrix}$$

$$B = \begin{bmatrix} -1 \\ -1 \\ 0 \end{bmatrix}$$

$$X = \begin{bmatrix} x \\ y \\ z \end{bmatrix}$$

$$AX = B \quad / \quad A^{-1} \text{ ro line}$$

$$X = A^{-1} B$$

Polinom nad proizvoljnim poljem $\mathbb{F} = (F, +, \cdot)$ je uređena k -torka elemenata tog polja kod koje je poslednja komponenta različita od “nule” polja, tj. polinom je

$$p = (a_0, a_1, a_2, \dots, a_n), \quad n \in \mathbb{N}, \quad a_i \in F, \quad a_n \neq 0.$$

- ▶ a_n, a_{n-1}, \dots, a_0 su **koeficijenti** polinoma;
- ▶ a_0 je **slobodan član** polinoma;
- ▶ a_n je **vodeći koeficijent**;
- ▶ ako je $a_n = 1$ polinom je **normiran** (normalizovan);
- ▶ $n = \deg(p)$ je **stepen** polinoma p ;
- ▶ ako je $n = 0$ i $a_0 \neq 0$, onda je p **konstantan polinom** nultog stepena.
- ▶ za $n = 0$ i $a_0 = 0$ polinom p je **nula polinom**. Stepen nula polinoma nije definisan.
- ▶ $F[x]$ je skup svih polinoma nad poljem \mathbb{F} .
- ▶ $(F[x], +, \cdot)$ je komutativan prsten sa jedinicom, gde su $+$ i \cdot sabiranje i množenje polinoma.

Polinomu $p = (a_0, a_1, a_2, \dots, a_n)$ nad poljem \mathbb{F} jednoznačno odgovara **polinomski izraz**

$$p(x) = a_n x^n + a_{n-1} x^{n-1} + \dots + a_1 x + a_0,$$

tj. svaki polinom se može poistovetiti sa odgovarajućim polinomskim izrazom (iako su to formalno različiti pojmovi) pa je uobičajeno da se za polinomski izraz $p(x) = a_n x^n + a_{n-1} x^{n-1} + \dots + a_1 x + a_0$, kaže da je polinom.

Polinomska funkcija je funkcija definisana polinomskim izrazom, tj. funkcija

$$p : F \longrightarrow F, \quad p(x) = a_n x^n + a_{n-1} x^{n-1} + \dots + a_1 x + a_0, \quad a_i \in F.$$

Polinomska funkcija se u opštem slučaju ne može poistovetiti sa polinomom jer u slučaju konačnih polja različitim polinomima odgovaraju iste polinomske funkcije. U slučaju beskonačnih polja postoji uzajamno jednoznačna korespodencija između polinoma i polinomskih funkcija, pa se u tom sličaju može koristiti naziv polinom i za polinomsku funkciju. Kako će ovde biti reči samo o polinomima nad konačnim poljima za polinomsku funkciju će biti korišćen termin polinom.

Dva nenula polinoma su **jednaka** akko su istog stepena i ako su im koeficijenti uz odgovarajuće stepene jednaki.

Sabiranje polinoma

Neka su $p(x)$ i $q(x)$ nenula polinomi takvi da je $\deg(p(x)) = n$ i $\deg(q(x)) = m$. Sabiranje polinoma $p(x)$ i $q(x)$ vrši se tako što se koeficijenti uz iste stepene promenljive saberu. Stepen polinoma $p(x) + q(x)$ je

$$\deg(p(x) + q(x)) \leq \max\{n, m\}.$$

Zbir nula polinoma i polinoma $p(x)$ jeste polinom $p(x)$.

Množenje polinoma

Neka su $p(x)$ i $q(x)$ nenula polinomi takvi da je $\deg(p(x)) = n$ i $\deg(q(x)) = m$. Proizvod polinoma $p(x)$ i $q(x)$ vrši se tako što se pomnože svi sabirci polinoma $p(x)$ sa svim sabircima polinoma $q(x)$. Stepen polinoma $p(x) \cdot q(x)$ je

$$\deg(p(x) \cdot q(x)) = n + m.$$

Proizvod nula polinoma i polinoma $p(x)$ je nula polinom.

Deljenje polinoma

Neka su $p(x)$ i $q(x)$ nenula polinomi takvi da je $\deg(p(x)) = n$ i $\deg(q(x)) = m$, gde je $n \geq m$. Tada postoje jedinstveni polinomi $s(x)$ i $r(x)$, tako da je

$$p(x) = q(x)s(x) + r(x),$$

gde je $\deg(r(x)) < \deg(q(x))$ ili je $r(x) = 0$. Ako je $r(x) = 0$, tada je polinom $p(x)$ deljiv polinomom $q(x)$, tj. polinom $q(x)$ deli polinom $p(x)$, i to se zapisuje $q(x) \mid p(x)$.

Polinom $s(x)$ naziva se količnik, a $r(x)$ ostatak pri deljenju polinoma $p(x)$ polinomom $q(x)$.

Deljenje polinoma često se piše i u obliku

$$\frac{p(x)}{q(x)} = s(x) + \frac{r(x)}{q(x)}.$$

Količnik pri deljenju nula polinoma $p(x)$ sa proizvoljnim nenula polinomom $q(x)$ je nula polinom.

$$\begin{array}{l} (x^5 + 2x^3 - 3x^2 + x - 1) : (x^2 + 2) = x^3 - 3 \\ \underline{-(x^5 + 2x^3)} \end{array}$$

$$-3x^2 + x - 1$$

$$\underline{-(-3x^2 - 6)}$$

$$x + 5 \text{ остаток}$$

кончик

$$f: 2 = 3 \\ 1$$

$$|f = 2 \cdot 3 + 1|$$

$$x^5 + 2x^3 - 3x^2 + x - 1 = (x^2 + 2)(x^3 - 3) + x + 5$$

Primer: Odrediti količnik $s(x)$ i ostatak $r(x)$ pri deljenju polinoma $p(x) = x^5 + x^4 - 2x + 1$ polinomom $q(x) = x^2 - x + 2$.

$$\begin{array}{r}
 (x^5 + x^4 - 2x + 1) : (x^2 - x + 2) = \underbrace{x^3 + 2x^2 - 4}_{\text{količnik}} \\
 \underline{-(x^5 - x^4 + 2x^3)} \\
 2x^4 - 2x^3 - 2x + 1 \\
 \underline{-(2x^4 - 2x^3 + 4x^2)} \\
 -4x^2 - 2x + 1 \\
 \underline{-(-4x^2 + 4x - 8)} \\
 \underbrace{-6x + 9}_{\text{ostatak}}
 \end{array}$$

Polinom $s(x) = x^3 + 2x^2 - 4$ je količnik, a $r(x) = -6x + 9$ je ostatak pri deljenju $p(x)$ sa $q(x)$. Odnosno,

$$\frac{p(x)}{q(x)} = \frac{x^5 + x^4 - 2x + 1}{x^2 - x + 2} = x^3 + 2x^2 - 4 + \frac{-6x + 9}{x^2 - x + 2}.$$

Najveći zajednički delilac (NZD) polinoma je polinom najvećeg stepena koji ih deli.

Za polinome čiji je NZD jednak 1 kaže se da su uzajamno prosti.

Za proizvoljne nenula polinome p i q postoji NZD . On je jedinstven do na multiplikativnu konstantu, tj. ako je $NZD(p, q) = d$ tada je i αd , $\alpha \neq 0$ takođe $NZD(p, q)$.

NZD se određuje pomoću Euklidovog algoritma.

Primer: Odrediti NZD polinoma $p(x) = x^4 + x^3 - 7x^2 - x + 6$ i $q(x) = x^3 + 2x^2 - x - 2$.

Prvo se podeli polinom $p(x)$ polinomom $q(x)$

$$\begin{array}{r} (x^4 + x^3 - 7x^2 - x + 6) : (x^3 + 2x^2 - x - 2) = \underbrace{x - 1}_{\text{količnik}} \\ -(x^4 + 2x^3 - x^2 - 2x) \\ \hline -x^3 - 6x^2 + x + 6 \\ -(-x^3 - 2x^2 + x + 2) \\ \hline \underbrace{-4x^2 + 4}_{\text{ostatak}} \end{array}$$

Zatim se, pošto je ostatak $4x^2 + 4$ različit od nule, podeli delioc (u ovom slučaju $q(x)$) sa ostatkom.

$$(x^3 + 2x^2 - x - 2) : (-4x^2 + 4) = \underbrace{-\frac{1}{4}x - \frac{1}{2}}_{\text{količnik}}$$

$$\begin{array}{r} -(x^3 - x) \\ \hline 2x^2 - 2 \\ -(2x^2 - 2) \\ \hline 0 \\ \underbrace{\hspace{1.5cm}}_{\text{ostatak}} \end{array}$$

Kako je sad ostatak jednak 0 sledi da je $NZD(p, q) = -4x^2 + 4$ (poslednji ostatak različit od nule).

Bezuova teorema: Ostatak pri deljenju polinoma $p(x)$, $\deg(p(x)) > 0$, polinomom $x - \alpha$ je $p(\alpha)$, tj. vrednost polinoma $p(x)$ u tački α .

$$\frac{p(x)}{x-a}$$
$$p(a)$$

Primer: Odrediti ostatak pri deljenju polinoma

$$p(x) = -x^4 + 2x^3 - x + 1$$

polinomom $x - 1$ i polinomom $x + 2$.

Primenom Bezuove teoreme ostatak pri deljenju polinoma $p(x)$ polinomom $x - 1$ je

$$p(1) = -1^4 + 2 \cdot 1^3 - 1 + 1 = \underline{1}.$$

Analogno, ostatak pri deljenju polinoma $p(x)$ polinomom $x + 2$ je

$$p(-2) = -(-2)^4 + 2 \cdot (-2)^3 - (-2) + 1 = -29.$$

$$\underline{\underline{x-a}}$$

$$p(x)$$

$$x-3$$

$$p(3)$$

$$x+7$$

$$p(-7)$$

$$x+5$$

$$p(-5)$$

Hornerova šema: Pri deljenju polinoma n -tog stepena

$$P(x) = a_n x^n + a_{n-1} x^{n-1} + \dots + a_1 x + a_0, \quad n \in \mathbb{N},$$

polinomom $x - \alpha$, dobija se količnik $s(x) = b_{n-1} x^{n-1} + \dots + b_1 x + b_0$ stepena $n - 1$ i ostatak r , pri čemu je

$$b_{n-1} = a_n, b_{n-2} = \alpha b_{n-1} + a_{n-1}, \dots, b_0 = \alpha b_1 + a_1, r = \alpha b_0 + a_0.$$

Ovaj rezultat se zapisuje u obliku sledeće šeme koja se zove Hornerova šema.

	a_n	a_{n-1}	a_{n-2}	\dots	a_1	a_0
α	a_n	$\alpha b_{n-1} + a_{n-1}$	$\alpha b_{n-2} + a_{n-2}$	\dots	$\alpha b_1 + a_1$	$\alpha b_0 + a_0$
	\parallel	\parallel	\parallel		\parallel	\parallel
	b_{n-1}	b_{n-2}	b_{n-3}	\dots	b_0	r

i polinom $p(x)$ se može zapisati u obliku

$$p(x) = a_n x^n + \dots + a_1 x + a_0 = (x - \alpha) \cdot (b_{n-1} x^{n-1} + \dots + b_1 x + b_0) + r.$$

Primer: Odrediti količnik i ostatak pri deljenju polinoma

$$P(x) = 3x^3 + x^2 - 2x + 1$$

polinomom $x - 2$.

Deljenjem polinoma:

$$\begin{array}{r} (3x^3 + x^2 - 2x + 1) : (x - 2) = 3x^2 + 7x + 12, \\ -(3x^3 - 6x^2) \\ \hline 7x^2 - 2x + 1 \\ -(7x^2 - 14x) \\ \hline 12x + 1 \\ -(12x - 24) \\ \hline \boxed{25} \end{array}$$

		3	1	-2	1
$x-2$	2	3	7	12	25
				-2 \cdot 5 = -2	
			-2 \cdot 3 + 1		

$$\begin{array}{r} p(x) \\ x-2 \\ \hline p(2) = 3 \cdot 8 + 4 - 4 + 1 \\ = 25 \end{array}$$

dobija se količnik $3x^2 + 7x + 12$ i ostatak 25.

Traženi količnik i ostatak mogu se dobiti i primenom Hornerove šeme.

	3	1	-2	1
2	3	7	12	25
	b_2	b_1	b_0	R

Deli se polinom trećeg stepena polinomom prvog stepena, tako da je količnik kvadratni polinom čiji su koeficijenti b_2 , b_1 i b_0 . Količnik je $3x^2 + 7x + 12$, ostatak je $R = 25$.

Ostatak se može dobiti i primenom Bezuove teoreme, kao vrednost polinoma za $x = 2$, ali na taj način se ne dobija količnik. Ostatak je $P(2) = 3 \cdot 2^3 + 2^2 - 2 \cdot 2 + 1 = 25$.

$$p(x) = 3x^4 + 2x^2 - x + 1$$

$$(x+1) = x - (-1)$$

x^4	x^3	x^2	x	1	
3	0	2	-1	1	
-1	3	-3	5	-6	7

coef. polinomio
koliculus

ostatok

$$7 : 2 = 3$$

1

$$7 = 2 \cdot 3 + 1$$

$$p(x) = (x+1)(3x^3 - 3x^2 + 5x - 6) + 7$$

Nula ili koren polinoma $p \in F[x]$ je nula odgovarajuće polinomske funkcije, tj. svako $\alpha \in F$ za koji važi da je $p(\alpha) = 0$.

Element $\alpha \in F$ je koren (nula) polinoma $p \neq 0$, $\deg(p) = n \geq 1$ akko je polinom $p(x)$ deljiv polinomom $(x - \alpha)$,

Element $\alpha \in F$ je **nula (koren) reda** k ($k \in \mathbb{N}$) polinoma $p \in F[x]$ akko je polinom $p(x)$ deljiv sa $(x - \alpha)^k$, a nije deljiv sa $(x - \alpha)^{k+1}$. Za nulu reda $k > 1$ kaže se da je višestruka, a nula reda $k = 1$ je jednostruka.

Primer: U polinomu $p(x) = (x - 5)^3(x + 2)^4$ broj 5 je koren reda 3 (trostruki koren), a broj -2 je koren reda 4 (četvorostruki koren)

Polinom n -tog stepena, $n \in \mathbb{N}$, ima tačno n korena u skupu kompleksnih brojeva \mathbb{C} , pri čemu se svaki koren računa onoliko puta kolika mu je višestrukost.

$$p(x) = \underbrace{(x-1)}_1 \underbrace{(x+1)}_{-1} \underbrace{(x+2)}_{-2}^3 \underbrace{(x+2)}_{-2}^4$$

Faktorizati polinom $p(x)$ koji je n -tog stepena, $n \in \mathbb{N}$, nad poljem kompleksnih brojeva znači napisati ga u obliku

$$p(x) = a_n(x - x_1)(x - x_2) \cdots (x - x_n),$$

gde su x_1, x_2, \dots, x_n koreni polinoma (x).

Neka je p polinom nad poljem \mathbb{R} (polinom sa realnim koeficijentima) i neka je α koren polinoma p , tada je i konjugovani broj $\bar{\alpha}$ takođe koren polinoma p .

Faktorizati polinom $p(x)$ koji je n -tog stepena, $n \in \mathbb{N}$, nad poljem realnih brojeva znači napisati ga kao proizvod polinoma prvog stepena i/ili polinoma drugog stepena koji nemaju realne korene. Dakle, činioci su polinomi oblika $ax + b$ i/ili $cx^2 + dx + e$, $d^2 - 4ce < 0$ za $a, b, c, d, e \in \mathbb{R}$

Dakle, u faktorizaciji polinoma nad poljem kompleksnih brojeva osim vodećeg koeficijenta mogu se pojaviti isključivo polinomi prvog stepena, dok se nad poljem realnih brojeva osim vodećeg koeficijenta mogu pojaviti polinomi prvog stepena i oni polinomi drugog stepena koji nemaju realne nule.

$$p(x) = (x-1)(x+3) \\ \text{nad } \mathbb{C}, \mathbb{R}$$

$$p(x) = (x-1)(x^2+3) \\ \text{nad } \mathbb{R}$$

$$x^2 + 3 = 0 \quad \left(\begin{array}{l} \text{2A } x = \pm \sqrt{3}i \\ \rightarrow \text{nad } \mathbb{C} \end{array} \right)$$

Teorema o racionalnim korenima: Neka je $\frac{k}{m}$ racionalan broj, gde su $p \in \mathbb{Z}$ i $q \in \mathbb{N}$ uzajamno prosti brojevi i neka su koeficijenti polinoma

$$p(x) = a_n x^n + a_{n-1} x^{n-1} + \dots + a_1 x + a_0$$

celi brojevi, pri čemu je $a_n \cdot a_0 \neq 0$. Tada, ako je $\frac{k}{m}$ koren polinoma $p(x)$, onda k deli slobodan član a_0 (tj. $k | a_0$), a m deli koeficijent uz najveći stepen (tj. $m | a_n$).

$$\left. \begin{array}{l} k | a_0 \\ m | a_n \end{array} \right\} \left(\frac{k}{m} \right) \quad \{1, 2, 3\}$$

Vijetove formule

Ako su x_1, x_2, \dots, x_n nule polinoma

$$p(x) = a_n x^n + a_{n-1} x^{n-1} + \dots + a_1 x + a_0,$$

tada važi:

$$x_1 + x_2 + \dots + x_n = -\frac{a_{n-1}}{a_n},$$

$$x_1 x_2 + x_1 x_3 + \dots + x_{n-1} x_n = \frac{a_{n-2}}{a_n},$$

\vdots

$$x_1 x_2 \dots x_n = (-1)^n \frac{a_0}{a_n}.$$

Specijalno:

- ▶ za polinom drugog stepena

$$P(x) = a_2x^2 + a_1x + a_0,$$

važi:

$$x_1 + x_2 = -\frac{a_1}{a_2},$$

$$x_1x_2 = \frac{a_0}{a_2},$$

gde su x_1 i x_2 nule datog polinoma.

- ▶ za polinom trećeg stepena

$$P(x) = a_3x^3 + a_2x^2 + a_1x + a_0,$$

važi:

$$x_1 + x_2 + x_3 = -\frac{a_2}{a_3},$$

$$x_1x_2 + x_1x_3 + x_2x_3 = \frac{a_1}{a_3},$$

$$x_1x_2x_3 = -\frac{a_0}{a_3},$$

gde su x_1 , x_2 i x_3 nule datog polinoma.

Racionalna funkcija

Funkcija $r : \mathbb{R} \rightarrow \mathbb{R}$ definisana sa $r(x) = \frac{p(x)}{q(x)}$, gde su $p(x)$ i $q(x)$

nenula polinomi nad poljem realnih brojeva, naziva se **racionalna funkcija**.

Racionalne funkcije se dele na prave i neprave. **Prava** racionalna funkcija je ona kod koje je $\deg(p(x)) < \deg(q(x))$, a **neprava** ona kod koje je $\deg(p(x)) \geq \deg(q(x))$.

Primer:

$r(x) = \frac{2x - 1}{3x^2 + 5}$ je prava racionalna funkcija;

$r(x) = \frac{x^3 + 6}{x - 1}$ je neprava racionalna funkcija;

$r(x) = \frac{x - 7}{x + 9}$ je neprava racionalna funkcija.

$$\begin{array}{r} (x^3 + 6) : (x - 1) = x^2 + x + 1 \\ -(x^3 - x^2) \\ \hline x^2 + 6 \\ -(x^2 - x) \\ \hline x + 6 \end{array}$$

$x + 6$ $\frac{x + 6}{x - 1}$ $\textcircled{7}$

$$\begin{aligned} r(x) &= \frac{x^3 + 6}{x - 1} \\ &= x^2 + x + 1 + \frac{7}{x - 1} \end{aligned}$$

Svaka neprava racionalna funkcija može se napisati kao zbir polinoma i prave racionalne funkcije ili samo polinoma.

Prave racionalne funkcije oblika

$$\frac{A}{(x - a)^k} \quad \text{i} \quad \frac{Bx + C}{(x^2 + px + q)^m},$$

gde $A, B, C, a, p, q \in \mathbb{R}$, $k, m \in \mathbb{N}$ i $p^2 - 4q < 0$, nazivaju se **parcijalni razlomci**.

Svaka prava racionalna funkcija može se predstaviti u obliku zbira parcijalnih razlomaka.

Rastavljanje racionalne funkcije na parcijalne razlomke

- ▶ Ukoliko je racionalna funkcija **neprava** vrši se deljenje polinoma u brojiocu sa polinomom u imeniocu. Nakon deljenja dobija se polinom ili zbir polinoma i prave racionalne funkcije.
- ▶ **Faktorise** se polinom u imeniocu prave racionalne funkcije nad poljem realnih brojeva (faktori su linearni ili kvadratni koji nemaju realne nule).
- ▶ Prava racionalna funkcija **rastavlja se na zbir parcijalnih razlomaka**. Posmatraju se faktori imenioca prave racionalne funkcije.
 - ▶ Faktor oblika $(x - a)^k$ daje sledećih k sabiraka parcijalnih razlomaka sa konstantama u brojiocima:

$$\frac{A_1}{x - a}, \frac{A_2}{(x - a)^2}, \dots, \frac{A_k}{(x - a)^k}.$$

- ▶ Faktor oblika $(x^2 + px + q)^m$, $p^2 - 4q < 0$, daje sledećih m sabiraka parcijalnih razlomaka sa opštim linearnim polinomima u brojiocima:

$$\frac{B_1x + C_1}{x^2 + px + q}, \frac{B_2x + C_2}{(x^2 + px + q)^2}, \dots, \frac{B_mx + C_m}{(x^2 + px + q)^m}.$$

Primer: Na sledećim pravim racionalnim funkcijama, sa faktorisanim imeniocima prikazano je kako se vrši rastavljanje na zbir parcijalnih razlomaka.

$$\frac{x^2 - 5x + 3}{(x + 4)(x - 3)^2} = \frac{A}{x + 4} + \frac{B}{x - 3} + \frac{C}{(x - 3)^2},$$

$$\frac{2x^2 + 4x - 3}{(x + 1)x^2} = \frac{A}{x + 1} + \frac{B}{x} + \frac{C}{x^2},$$

$$\frac{3x^3 + x + 7}{(x^2 + 4)(x - 2)^2} = \frac{Ax + B}{x^2 + 4} + \frac{C}{x - 2} + \frac{D}{(x - 2)^2},$$

$$\frac{5x^4 + 3x - 7}{(x^2 + 5)^2(x - 7)} = \frac{Ax + B}{x^2 + 5} + \frac{Cx + D}{(x^2 + 5)^2} + \frac{E}{(x - 7)},$$

$$\frac{2x^3 + 3}{(x + 1)^3(x^2 + 3)} = \frac{A}{x + 1} + \frac{B}{(x + 1)^2} + \frac{C}{(x + 1)^3} + \frac{Dx + E}{(x^2 + 3)}.$$

Nepoznate konstante određuju se tako što se cela jednakost pomnoži sa imeniocem prave racionalne funkcije i potom se izjednače koeficijenti uz iste stepene promenljive sa leve i desne strane.

$$\frac{1}{(x-3)^2(x+5)^3} = \frac{A}{x-3} + \frac{B}{(x-3)^2} + \frac{C}{x+5} + \frac{D}{(x+5)^2} + \frac{E}{(x+5)^3}$$

$$\frac{1}{(x+2)^2(x^2+4)} = \frac{A}{x+2} + \frac{B}{(x+2)^2} + \frac{Cx+D}{x^2+4}$$

$$x^2+4=0$$

$$x = \pm 2i$$